

Gmina Trzemeszno

Perła na Szlaku Piastowskim

Trzemeszno 2021

TRZEMESZNO

#dobry szlak

Urząd Miejski Trzemeszno

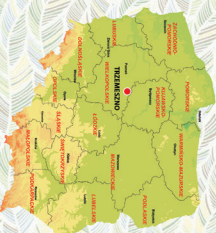
62-240 Trzemeszno
ul. gen. H. Dąbrowskiego 2
tel. 61 415 43 06, 61 415 43 05
fak. 61 415 44 12
e-mail: sekretariat@trzemeszno.pl
www.trzemeszno.pl

LEGENDA

- Urząd Miejski Trzemeszno
- Hotel
- Dzwoniec PMS
- Gminni działki
- Tereny zabudowane
- Cmentarze
- Wody
- Droga krajowa
- Droga powiatowa
- Punkt widokowy
- Bazylika
- Ałmunt
- Dawny Szpital św. Łazarza
- Dom kultury
- Polisa
- Poczta
- Przychodnie lekarskie
- Włosa chrześni
- Sądja perywerna
- pole namiotowe
- park
- basen

- RESTAURACJA GRIK
- MANSZAK
- BIURO RACHUNKOWE
- AMCO
- PPM
- IKSTRANS
- KAWYA
- OSK SZOZONREK
- PRZ. TRZEMESZNO
- MACHERN
- KSIĘGOWNI DOKADCY
- SPÓŁDZIELNIA MIESZKANOWA
- OL-STAL
- IZOTRANS
- TOM-KLIN
- SUBDYK

Zapraszamy!

Gminę Trzemeszno można śmiało zaliczyć do najpiękniejszych w Wielkopolsce. Swą urodę zawdzięcza... działalności lodowca. To on wyrzeźbił wspaniały pagórkowaty krajobraz poprzecinany siecią długich, głębokich rynnowych jezior o malowniczych liniach brzegowych i krystalicznie czystej wodzie.

Ten skrawek Pojezierza Gnieźnieńskiego, wpleciony w typowo rolniczy krajobraz, jest ostoją ptaków i rzadkich gatunków roślin, lasy zaś zachwycają bioróżnorodnością. Niewątpliwym atutem jest kameralność tego piękna, uosobienie tzw. małej ojczyzny.

Gmina Trzemeszno to nie tylko zjawiskowa przyroda. Leży ona na Szlaku Piastowskim, jednym z najważniejszych szlaków turystycznych w Polsce, ukazującym początki państwa polskiego i chrześcijaństwa w naszym kraju. Trzemeszeńska historia oraz legendy i podania związane ze Świętym Wojciechem świetnie wpisują się w tematykę i klimat piastowskiego traktu. Przez gminę przebiega Droga Św. Jakuba, najstarszy i najdłuższy szlak pielgrzymkowy w Europie, prowadzący do sanktuarium w Santiago de Compostela.

Trzemeszno to także filar gospodarnej Wielkopolski i kolebka ruchów narodowowyzwoleńczych. Pamięć o powstańczych zrywach i bezwzruszonymu poświęceniu dla ojczyzny jest tu wciąż żywa, a miejsca pamięci starannie pielęgnowane.

Obojętnie, czy przyjedziesz do Trzemeszna na pielgrzymkę, wypocząć na łonie natury, albo poszukać śladów historii. Warto tu być. Po prostu warto.

Jacek Y. Łuczak

Miasto Świętego Wojciecha

Trzemeszno to jeden z najstarszych grodów w Wielkopolsce. Legenda głosi, że tutejsze opactwo założył sam św. Wojciech, czeski biskup, który ruszył na północ, by nieść wiarę chrześcijańską do Prus Wschodnich. Ciało męczennika, po jego tragicznej śmierci, zostało złożone najpierw w trzemeszeńskim klasztorze „na tak długo, póki nie zeszło się tak, że pozostały zeń jedynie same kości” - jak pisze anonimowy autor „Tempore illo”, żywotu św. Wojciecha. Dopiero potem przeniesiono je do Gniezna.

Badania archeologiczne nie pozostawiają jednak złudzeń: kościół i klasztor w Trzemesznie powstały w XII w., długo po śmierci biskupa. Przez wieki były tu jednak czczone jego relikwie. Przy symbolicznym grobie św. Wojciecha modlił się Władysław Jagiełło, po zwycięskiej bitwie pod Grunwaldem.

Tradycją jest, że nowo mianowany prymas Polski, przed ingresem w Gnieźnie, najpierw pielgrzymuje do Trzemeszna. Do dziś czyni tak zresztą wielu chrześcijan. Tradycję tę podobno zapoczątkował Bolesław Krzywousty, który taką samą trasę pokonał w pokucie za oślepienie i śmierć swojego brata.

Święty Wojciech znajduje się w herbie miasta. Biskup zawsze przedstawiany jest ze swoimi atrybutami: infułą, krzyżem biskupim, wiosem, palmą i włócznią. Jeden z placów miasta nosi także imię św. Wojciecha - przed laty stał tu kościół pod jego wezwaniem.

Zapraszamy do Miasta Świętego Wojciecha!

Bazylika Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny

Okazała, zachwycająca zarówno z zewnątrz, jak i wewnątrz późnobarokowa świątynia, to najstarszy zabytek Trzemeszna. Co prawda jej historia nie sięga czasów św. Wojciecha, ale i tak jest imponująca. Zarówno kościół, jak i klasztor ufundowany dla zakonu kanoników regularnych przez Bolesława Krzywoustego, powstały w pierwszej połowie XII w.

Świątynia była kilka razy rozbudowywana, z najstarszych okresów jej istnienia zachowały się fragmenty murów, dwie romańskie kolumny z kapitelami i gotyckie sklepienie nad chórem.

W podziemiach zorganizowana została wystawa z eksponatami wydobytymi podczas prac archeologicznych. Są wśród nich średnio-wieczne naczynia, sztucce, biżuteria, klucze, można też zobaczyć płytę nagrobną sprzed ponad 800 lat.

6 Obecny wygląd bazyliki to efekt jej przebudowy w XVIII w. przeprowadzonej z inicjatywy opata zakonu, Michała Kosmowskiego herbu Kościeszka. Rozłożona na planie krzyża łacińskiego budowla, została zwieńczona kopułą wznoszącą się aż na 41 metrów, wzorowaną na kopule bazyliki św. Piotra w Rzymie. Jej sklepienie pokrywa przepiękna polichromia.

Najważniejszym elementem kościoła była okazała konfesja św. Wojciecha. Nie przetrwała ona jednak do naszych czasów, udało się ocalić jedynie figurę biskupa, którą można oglądać obecnie pod mensą ołtarzową.

W styczniu 1945 r. wycofujący się Niemcy podpalili świątynię – w której zresztą w czasie wojny urządzili magazyn. Żołnierze nie pozwolili straży pożarnej na gaszenie ognia. Płomień sięgał kilkudziesięciu metrów wysokości, a temperatura ognia była tak wysoka, że część kamiennych ścian się stopiła. Wnętrze kościoła zostało całkowicie zniszczone.

Hitlerowcy ograbili też kościelny skarbiec. Część przedmiotów, jak bezcenne kielichy św. Wojciecha i Dąbrówki, udało się odnaleźć - przechowywane są one dzisiaj w Muzeum Archidiecezjalnym w Gnieźnie.

Po wojnie kościół został pieczołowicie odbudowany, a wspaniałe polichromie odtworzone w najdrobniejszych szczegółach. Przedstawiają one sceny biblijne oraz historię życia i śmierci św. Wojciecha. Na ścianach zachowały się tablice epitafijne wielu opatów klasztoru.

Skarbem świątyni są też dzwony. Dwa z nich pochodzą z XVII w., a jeden – duży - nawet z początku XV stulecia! Co ciekawe każdy z nich co najmniej raz spadł i rozbił się – zawsze na sześć części. I każdy został ponownie odlany z tego samego materiału.

Wystawę można zwiedzać po wcześniejszym zgłoszeniu (kontakt na stronie internetowej pod adresem www.parafiatrzemeszno.pl). Bazylikę można oglądać codziennie.

Alumnat

Łatwo go odnajdziemy w sąsiedztwie bazyliki, przy placu Kosmowskiego. Budynek można podziwiać tylko z zewnątrz.

Alumnat był częścią założonego przez opata w 1773 r. sześcioklasowego Collegium Tremesnensis. Szkoła była otwarta nie tylko dla rodzin szlacheckich i mieszczan, ale także dla zdolnych dzieci chłopskich - uczniowie mieli zapewnione bezpłatne zakwaterowanie, wyżywienie, ubranie i szkolne przybory. W zamian byli zobowiązani do wykonywania postug religijnych.

Językiem wykładowym był język polski, a słuchacze uczyli się religii, nauk moralnych, gramatyki języka polskiego, łaciny, poezji, retoryki, geografii, historii, matematyki i nauki miar, jak nazywano niegdyś fizykę.

8

Uczniami kolegium byli choćby: Jędrzej Śniadecki (chemik i biolog), gen. Marian Langiewicz (dyktator powstania styczniowego), ks. prof. Stanisław Kozierowski (twórca Uniwersytetu Poznańskiego), Hipolit Cegielski (konstruktor maszyn rolniczych), Florian Stablewski (prymas Polski), Franciszek Mertens (matematyk), Kazimierz Zimmermann (rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego), Wojciech Trąmpczyński (marszałek Sejmu i Senatu), czy Jerzy Waldorff (publicysta i krytyk muzyczny).

Kompleks św. Łazarza

To kolejne dzieło Michała Kosmowskiego. Był to nie tylko pierwszy na tych terenach szpital dla ubogich, ale także sierociniec i przytułek. W kompleksie zabudowań znajdowały się także szkoła elementarna, kaplica oraz pomieszczenia mieszkalne i gospodarcze. Dziś znajduje się tu Środowiskowy Dom Samopomocy. Obiekt można obejrzeć tylko z zewnątrz.

Wieża ciśień

Po monumentalnej sylwetce bazyliki to właśnie wieża ciśień stała się drugim symbolem Trzemeszna. Nic dziwnego, widoczna jest z wielu okolic miasta. Można ją jednak oglądać tylko z zewnątrz.

Pierwsze odcinki sieci wodociągowej zbudowane zostały w Trzemesznie w latach 1904-1908. Wieża ciśień pochodząca z tego okresu jest jednym z ważniejszych elementów tej sieci. Ma wysokość ok. 40 m, a pod swoim szczytem kryje stalowy zbiornik wody o pojemności 150 m sześciennych. Niektóre detale architektoniczne - portal z dekoracją sztukatorską w postaci pnącza i herbu miasta, a także balkon z ażurową balustradą - zachowały się z czasów budowy. We wnętrzu także można zobaczyć pierwotny układ schodów oraz pomostów roboczych. Ciekawostką jest, że na najwyższy poziom wieży, czyli do latarni w kopule, prowadzi długa metalowa drabina przechodząca przez... zbiornik wody.

9

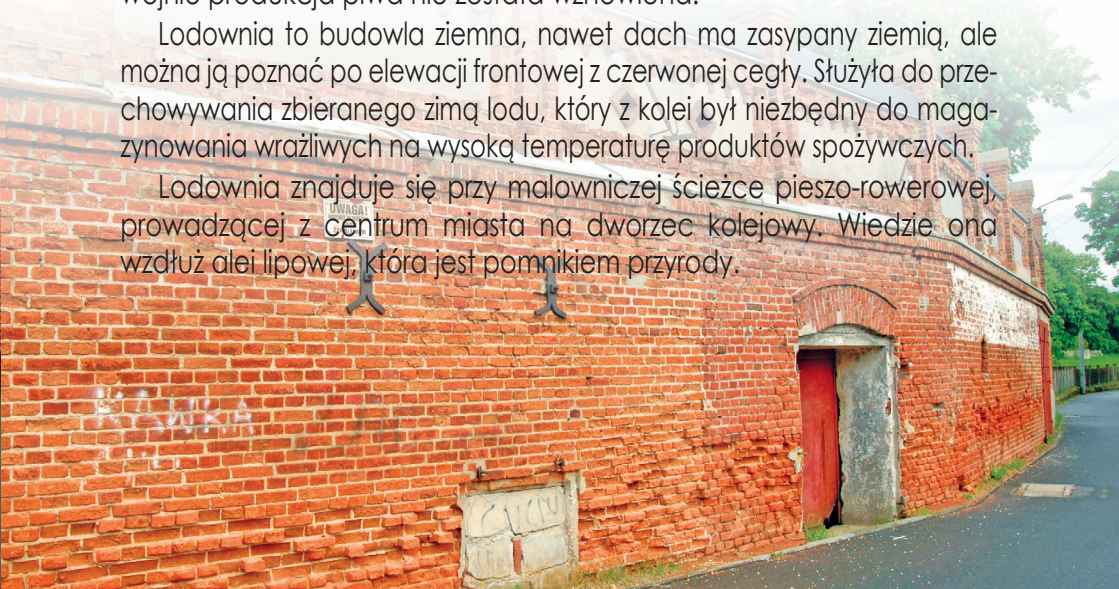
Browar i Lodownia

Obiekty te można obejrzeć tylko z zewnątrz. Browar przy jeziorze Trzemeszańskim wybudowano z inicjatywy opata Kosmowskiego. W latach międzywojennych zakład nosił nazwę Browar Parowy „Ameryka”. Po wojnie produkcja piwa nie została wznowiona.

Lodownia to budowla ziemna, nawet dach ma zasypany ziemią, ale można ją poznać po elewacji frontowej z czerwonej cegły. Służyła do przechowywania zbieranego zimą lodu, który z kolei był niezbędny do magazynowania wrażliwych na wysoką temperaturę produktów spożywczych.

Lodownia znajduje się przy malowniczej ścieżce pieszo-rowerowej, prowadzącej z centrum miasta na dworzec kolejowy. Wiedzie ona wzdłuż alei lipowej, która jest pomnikiem przyrody.

Izba Pamięci Jana Kilińskiego

10

Przy ul. Dąbrowskiego widoczny z daleka szyld z butem informuje, że tu znajduje się warsztat szewski prowadzony od czterech pokoleń. To najstarszy nieprzerwanie istniejący od 1882 r. zakład szewski w Trzemesznie. Założył go Walenty Bisikiewicz, a po nim przejmowali go kolejni potomkowie: Stanisław, Henryk i – obecnie – Wojciech, prawnuk Walentego.

Trzemeszno od wieków było nazywane miastem szewców, bo właśnie to rzemiosło rozwinęło się w mieście najbardziej. Także Jan Kiliński, pułkownik-bohater Insurekcji Kościuszkowskiej, był mistrzem szewskim. To jego imię nosi zakład Bisikiewiczów, w którym powstała Izba Pamięci.

Wśród eksponatów można znaleźć obrazy, fotografie, płaskorzeźby, pamiątki rodzinne, narzędzia i maszyny szewskie, medale, odznaczenia, książki, przedruki prasowe, a nawet kosę z 1794 r. i broń białą. Izba, choć niewielka, przyciąga gości z zagranicy, odwiedzali ją turyści nawet z Hongkongu i Australii. Wystawę udostępnia pan Wojciech Bisikiewicz, sam także opowiada anegdoty i ciekawostki, ujawnia tajniki swojego zawodu. Uwaga – robi to zawsze w kontuszu i z szablą – stroju z epoki! Izbę można zwiedzać po uprzednim umówieniu telefonicznym – tel. 503 038 150.

Miasto siedmiu placów

W Trzemesznie nie znajdziemy rynku głównego, ale za to w mieście jest aż siedem placów i skwerów! A co jeden to piękniejszy.

Jednym z największych jest plac imienia Michała Kosmowskiego znajdujący się – a jakże – tuż przed wejściem do bazyliki Wniebowzięcia NMP. Do placu przylega budynek alumnatu.

Przy ul. św. Jana natkniemy się na Skwer Hipolita Cegielskiego - urodzonego w pobliskich Ławkach, absolwenta Collegium Tremesnensis, twórcy polskiego przemysłu w zaborze pruskim. Postać tę upamiętnia popiersie na postumencie z opisem jego bogatego życiorysu. Plac zamkniętą optycznie dwie piękne kamienice, z których jedna była niegdyś kościołem ewangelickim.

Nieco dalej jest plac i pomnik Jana Kilińskiego, urodzonego w Trzemesznie szewca, pułkownika powstania kościuszkowskiego. Tędy przebiega też wielkopolski odcinek Drogi Św. Jakuba. W sąsiedztwie dworca autobusowego odnajdziemy Plac Świętego Wojciecha, patrona miasta. Charakterystyczne są tu piramidy pełniące funkcję tablic informacyjnych.

Tuż przy przychodni zdrowia jest Skwer Premiera Jędrzeja Moraczewskiego, urodzonego w Trzemesznie pierwszego premiera II RP. Tablica z brązu jemu poświęcona została ufundowana w 100. rocznicę odzyskania niepodległości.

Plac Powstańców Wielkopolskich, z charakterystyczną wieżą, łączy ul. Kościuszki i Wlekińskiego. Natomiast założony na planie trójkąta skwer św. Jana Pawła II znajdziemy u zbiegu ulic Toruńskiej i 22 Stycznia 1863 r.

Cmentarz parafialny

Oprócz określenia Miasto Siedmiu Placów, Trzemeszno znane jest jeszcze pod innymi: Niespokojne Miasto Powstańców, Kraina Porzeczek i Kozie Miasto. Te trzy określenia są ze sobą powiązane, bo wielu mężczyzn, mieszkańców Trzemeszna, z dumą i oddaniem angażowało się we wszystkie zrywy narodowowyzwoleńcze. Kiedy męska część społeczności wyruszała na bój, kobiety musiały wykarmić dzieci. Ówczesna zabudowa miasta pozwalała na posiadanie własnych ogrodów, w których uprawiano choćby porzeczki. Hodowano też zwierzęta, zwykle mało wymagające kozy.

Do zadumy nad historią miasta i bohaterstwem jego mieszkańców skłania wizyta na cmentarzu parafialnym, gdzie dawniej znajdował się ogród klasztorny. Do nekropolii wiedzie piękna aleja lipowa, nosząca imię ks. Marcelego Kowalskiego.

12

Cmentarz obfituje w wiele pomników i pięknych grobowców. Zobaczymy tu pomnik na zbiorowej mogile 60 Polaków, którzy zginęli w czasie II wojny światowej, a także pomnik ku czci poległych w powstaniu wielkopolskim. Jest również grobowiec, w którym spoczywają powstańcy Wiosny Ludów. Na cmentarzu znajdziemy też płytę poświęconą Mieczysławowi Paluchowi i obelisk upamiętniający ofiary represji stalinowskich.

Uwagę na nekropolii przykuwa również Mauzoleum Powstańców Wielkopolskich, które wzniesione zostało w latach międzywojennych, potem rozebrane przez Niemców, a w końcu odbudowane i odświeżone w 2009 r.

Izba Pamięci im. Henryka Wrzeszczyńskiego w Niewolnie

To niezwykle miejsce – kameralne, ale poruszające. Zaledwie kilometr na północ od Trzemeszna, w Niewolnie, na piętrze świetlicy wiejskiej, znajduje się wystawa, która ukazuje piekło przez jakie musieli przejść osadzeni w hitlerowskim obozie koncentracyjnym Mauthausen-Gusen. Spośród tych, którzy je przeżyli, był mieszkaniec wsi Henryk Wrzeszczyński. To on założył Izbę Pamięci. Po jego śmierci wszystkie artefakty i dokumenty rodzina przekazała Muzeum Stutthof w Sztutowie.

Muzeum urządziło nową wystawę, przygotowali ją ci sami specjaliści, którzy projektowali Muzeum Powstania Warszawskiego. Oprócz plansz z historią obozu, opowieściami o nieludzkim traktowaniu więźniów, można tu obejrzeć m.in. plakietki własnoręcznie wykonane przez więźniów, ubiory obozowe - pasiaki, pudełko po kremie, z którego osadzony w obozie ksiądz podawał współwięźniom komunikanty. Są też rysunki, szkice, teksty pieśni obozowych, a także zapisy nutowe. Jednym z najbardziej wstrząsających eksponatów jest kostka z ręcznie wykonanego różańca. W takich kostkach więźniowie wiercili otwory, w których ukrywali prochy swoich pomordowanych kolegów, by po wyzwoleniu obozu móc je godnie pochować.

Henryk Wrzeszczyński – humanista, pedagog, kompozytor i dyrygent Koła Śpiewaczego im. Feliksa Nowowiejskiego w Trzemesznie, był nie tylko więźniem Mauthausen-Gusen, ale przebywał także w obozie w Szczeglinie i w Dachau. By lepiej poznać losy rodziny Wrzeszczyńskich warto sięgnąć po książkę „Dziennik Reni” Anny Rink, która powstała na podstawie zapisków prowadzonych podczas wojny przez córkę Henryka – Renię.

Wystawę można oglądać po uprzednim zgłoszeniu - Referat Spraw Obywatelskich i Promocji w Urzędzie Miejskim Trzemeszna, tel. +48 61 415 43 06 wewn. 46.

Pomnik w Niewolnie

Jadąc z Niewolna w kierunku Kruchowa, na skraju wsi natkniemy się na duży pomnik w kształcie białego orła szykującego się do wlotu. Monument upamiętnia ponad 20 osób, członków Obrony Narodowej z Niewolna, zamordowanych w 1939 r. przez wkraczających do Polski Niemców. Obok pomnika jest tablica informacyjna o miejscach pamięci w gminie Trzemeszno oraz wiata turystyczna.

14

Pomnik w Kociniu (sołectwo Cytrynowo)

Znajduje się w malowniczej okolicy. Aby do niego dojechać, trzeba w Cytrynowie skręcić z szosy toruńskiej i – jadąc wijącą się drogą gruntową wśród pól i zagajników – minąć urokliwy staw-towisko Kociń. Ostatni fragment drogi - przepiękną stromą ścieżkę w szpalerze drzew, trzeba pokonać pieszo. Na szczycie wzgórza stoi pomnik, który przypomina, że właśnie w tym miejscu 5 października 1939 r. Niemcy rozstrzelali 27 Polaków. Jeszcze w czasie hitlerowskiej okupacji rodziny ofiar dokonały przeniesienia ciał ich bliskich na cmentarze w Trzemesznie i Kruchowie.

Po drugiej stronie szosy toruńskiej, jadąc w kierunku Lubinia, nad jeziorem Popielewskim, można odnaleźć wzniesienie zwane „szwedzkim okopem”. Nie ma pewności, ale legenda mówi, że w tym miejscu wojska hetmana Stefana Czarnieckiego stoczyły 300 lat temu zwycięską bitwę ze Szwedami.

Pałac w Kruchowie

Najbardziej okazały budynek w Kruchowie – ok. 5 km na północ od Trzemeszna - jest powszechnie zwany pałacem. To dwór z okresu późnego renesansu, czyli z połowy XVI w., siedziba tutejszych dziedziców. Pierwotnie - otoczony mokradłami i głęboką fosą - miał tylko jedną kondygnację, ale z czasem został rozbudowany. Co ciekawe, grubość niektórych murów pałacu przekracza półtora metra!

Bryłę pałacu wyróżnia nawiązujący do stylu klasycystycznego portyk z kolumnami. To efekt ostatniej przebudowy w 1921 r. Na zwieńczeniu portyku widnieją dwie daty: MDXLV i MCMXXI (1545 i 1921) i łacińska sentencja „Non dormit qui custodiat”, czyli „Nie śpi ten, kto mnie strzeże”, a także Jestrzębiec – herb ostatnich przedwojennych właścicieli Kruchowa, Jankowskich. Elewacja frontowa pałacu zwrócona jest w stronę uroczonego jeziora Kruchowskiego. Właściciele mieli więc cudowny widok na okolicę - warto się o tym osobiście przekonać.

Na jeziorze uwagę przyciąga wyspa, zasiedlona przez kolonię kormoranów. Najlepszy widok na wyspę rozciąga się z wzniesienia, na którym znajduje się kościół parafialny i cmentarz. Warto tam zajrzeć. Choć sama świątynia nie wyróżnia się architektonicznie, to na cmentarzu można odnaleźć miejsce pamięci – grób trzech rodzin (Adamskich, Prusów i Kupczyków), zamordowanych przez Niemców 5 października 1939 r. w Kociniu.

Wieża widokowa w Dusznie

Po bazylice w Trzemesznie jest najchętniej odwiedzaną atrakcją turystyczną gminy. Nic dziwnego, bo to miejsce strategiczne - najwyższy punkt Wysoczyzny Gnieźnieńskiej, czwarte pod względem wysokości wzniesienie w Wielkopolsce. Pierwszą 70-metrową drewnianą wieżę postawili w 1942 r. Niemcy, ale spłonęła ona po uderzeniu pioruna. Na jej miejsce polskie wojsko postawiło wieżę 50-metrową, by po kilku latach zmienić ją na - o połowę niższą - konstrukcją metalową. Obecna wieża ma 12 metrów. Roztacza się z niej wspaniały widok. Przy dobrej pogodzie można dostrzec z niej nawet Gniezno, czy bazylikę w Licheniu.

Kościół w Dusznie

16

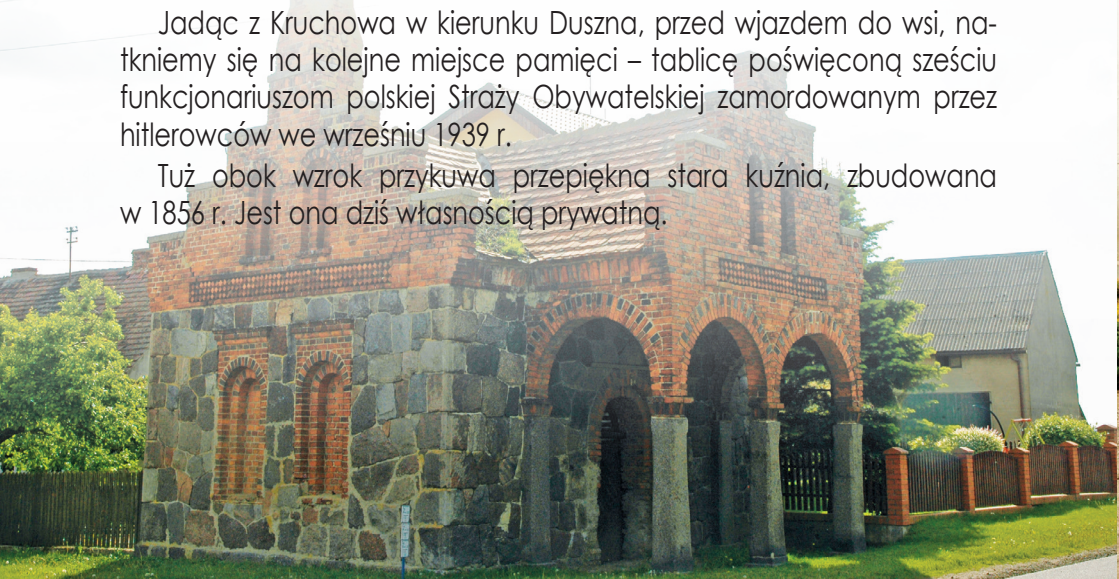
Pochodzi z XIX w., choć parafia powstała tu już cztery stulecia wcześniej. Wybudowano wtedy drewniany kościół. Niestety uległ on zniszczeniu. Świątynia otoczona jest murem z kamieni polnych, a prowadzi do niej murowana brama, pełniąca rolę dzwonnicy. Dwa z trzech dzwonów oraz ołtarze: główny z rzeźbą Chrystusa Ukrzyżowanego i obrazem św. Doroty oraz dwa boczne, pamiętają poprzedni kościół.

Kuźnia w Wydartowie

Jadąc z Kruchowa w kierunku Duszna, przed wjazdem do wsi, natknijemy się na kolejne miejsce pamięci – tablicę poświęconą sześciu funkcjonariuszom polskiej Straży Obywatelskiej zamordowanym przez hitlerowców we wrześniu 1939 r.

Tuż obok wzrok przykuwa przepiękna stara kuźnia, zbudowana w 1856 r. Jest ona dziś własnością prywatną.

Dom i pomnik Hipolita Cegielskiego w Ławkach

Tu 6 stycznia 1813 r. urodził się, a potem spędził dzieciństwo, Gaspar Józef Hipolit Cegielski, niezwykle ważna postać dla Poznania i Wielkopolski. Wykształcony w Kolegium Trzemeszeńskim zaczął skromnie, od wyrobu prostych narzędzi rolniczych. Później otworzył sklep metalowy w poznańskim Bazarze, aż w końcu uruchomił wytwórnię maszyn rolniczych, która stała się jednym z największych zakładów produkcyjnych w Polsce. Cegielski był nie tylko przemysłowcem, ale także publicystą, wybitnym humanistą, doktorem filozofii i pedagogiem.

W Ławkach stoi jego dom rodzinny, w którym zachowały się oryginalne wejściowe drzwi oraz bogato zdobione piec kaflowe. Przed domem znajduje się tablica pamiątkowa wykonana przez Zakłady Przemysłu Metalowego im. Cegielskiego w Poznaniu.

Obecnie gospodarstwem zajmują się państwo Mariola i Wojciech Jurgońscy. Pan Wojciech został w 2006 r. odznaczony medalem „Młody Pozytywista” przez Towarzystwo im. Hipolita Cegielskiego. Dom można zwiedzać po wcześniejszym uzgodnieniu telefonicznym (Referat Spraw Obywatelskich i Promocji w UM Trzemeszno, tel. +48 61 415 43 06 wewn. 46).

Przy gospodarstwie rosną dwie okazałe lipy: jedna to pomnik przyrody o ponad 4-metrowym obwodzie pnia; druga została posadzona w XX w. na pamiątkę pierwszego polskiego zrywu robotniczego w PRL - Poznańskiego Czerwca 1956 roku.

W Ławkach znajduje się też jedno z niewielu, a może nawet jedyne w Polsce trójkątne rondo, do którego prowadzą szosy z Mogilna, Trzemeszna, Grabowa i Gołąbek.

Domem, w którym urodził się Hipolit Cegielski, zajmują się dziś państwo Mariola i Wojciech Jurgońscy (pan Wojciech na zdjęciu).

Tablica Wojciecha Bąka w Kozłowie

To miejsce warte odwiedzenia dla miłośników niezwyklej lokalnej historii. Na skraju wsi Kozłowo stoi z pozoru typowa tablica pamiątkowa. Poświęcona jest Wojciechowi Bąkowi. Był on nie tylko sołtysiem i właścicielem największego gospodarstwa, ale też działaczem w Banku Ludowym, który pomagał Polakom w czasie zaborów, a potem także współzałożycielem i kierownikiem banku „Rolnik”. Po wybuchu I wojny światowej Bąk

wprawdzie najpierw zaciągnął się do armii pruskiej, ale potem przeszedł w szeregi polskiego wojska w czasie Powstania Wielkopolskiego.

We wrześniu 1939 r. Niemcy wywieźli z domu sołtysa z zamiarem zrobienia makabrycznego widowiska. Bili Wojciecha Bąka i zażądali, by przyznał publicznie, że Polska zginęła. Jednak sołtys wielokrotnie odpowiadał, że „Polska nie zginęła”, że „Polska była, jest i będzie”. Lincz skończył się, gdy Wojciech Bąk stracił przytomność od uderzeń oraz ran zadanych szabłą. Rany nie chciały się zagoić, sołtys zmarł 14 grudnia 1939 r.

Kościół w Jastrzębowie

Wieś, położoną ok. 5 km na północny-zachód od Trzemeszna, aż do końca II wojny światowej zamieszkiwała ludność pochodzenia niemieckiego. Najbardziej okazałą budowlą w tej miejscowości – głównie dzięki ponad 20-metrowej wieży z dzwonnica – jest poewangelicki kościół pw. NMP, wzniesiony w 1920 r.

Młyny wodne

Pagórkowaty teren i położone na różnych wysokościach jeziora połączone wodnymi strugami, to doskonały teren na budowanie młynów wodnych. Spiętrzona woda ma bowiem moc poruszania koła wodnego, napędzającego żarna do mielenia zbóż na mąki i kasze. W gminie Trzemeszno można oglądać trzy takie cuda – wspaniałe zabytki techniki przemysłowej. Wszystkie są własnością prywatną.

Młyn w Kozłowie

Właściwie stoi w Rudkach - wyjeżdżając szosą na Kozłowo z Trzemeszna należy jeszcze przed przejazdem kolejowym skrócić w drogę gruntową w lewo, po ok. 300 m natkniemy się na budynek. Młyn w tym miejscu działał już za czasów opata Michała Kosmowskiego. Obecny wygląd zyskał po przebudowie w 1910 r.

Młyn w Foluszu

Zbudowany został w 1864 r. przy strudze jeziora Folsz, wpływającej do jeziora Kamionek (albo Młynek) we wsi Folsz. Wieś ta niegdyś należała do Niewolna, dzisiaj jest odrębną miejscowością. Jej nazwa wzięta się od zakładu albo maszyny do folowania, rodzaju obróbki sukna. Piętrowy młyn wzniesiony został z czerwonej cegły, a datę jego budowy można dostrzec na jednej z elewacji.

Młyn w Zieleniu

Piętrowy młyn zbudowany został w 1840 r. Wykorzystywał prąd strugi łączącej jezioro Ostrowickie z Popielewskim. Wody tej rzeczki wciąż wartko płyną. Właściciele udostępniają odpłatnie teren na imprezy okolicznościowe i tematyczne.

Pałac w Brzozówcu

Niespełna kilometr od granicy Trzemeszna w sołectwie Miaty, ukryty wśród pagórków stoi XIX-wieczny zespół dworski, zwany pałacem. Obiekt można oglądać z zewnątrz. Przy bramie pałacu warto zwrócić uwagę na zabytkową figurę Jezusa Chrystusa.

Kuźnia w Trzemżalu

20

Jest wizytówką wsi, stoi na rozstaju dróg z Trzemeszna, Miławy i Szydłowa. Została zbudowana w XIX w. Uwagę przykuwają charakterystyczne, rozszerzające się ku dołowi masywne filary, które tworzą podcień. Budynek jest własnością prywatną, do obejrzenia tylko z zewnątrz.

Tablica Mieczysława Palucha

Trzemeszno nazywano kiedyś Niespokojnym Miastem Powstańców, gdyż jego mieszkańcy brali udział w walkach narodowowyzwoleńczych. Jednym z takich bohaterów był urodzony w Trzemżalu w 1888 r. major Mieczysław Paluch. Był on organizatorem i pierwszym wojskowym dowódcą Powstania Wielkopolskiego (1918-1919) oraz II Powstania Śląskiego (1920). Pamięć o majorze jest tu wciąż żywa. Obelisk jemu dedykowany znajduje się przed budynkiem szkoły podstawowej w Trzemżalu. Odświeżony został 6 października 2018 r. z okazji 100. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości.

W Trzemżalu warto też zobaczyć betonowy pomnik z orłem postawiony na 1000-lecie Państwa Polskiego, choć nie tylko... Upamiętnia on także wybudowanie drogi przez mieszkańców - w czynie społecznym - do Ostrowitego i Jerzykowa.

Drewniany kościół w Kamieńcu

Niewątpliwie jest perłą wśród zabytków gminy Trzemeszno. Pierwszy kościół stanął tu już w 1404 r. Obecny zbudowano w latach 1722-1724 z inicjatywy Jana Cieńskiego, kanonika trzemeszeńskiego, nosi wezwanie św. Jakuba Starszego Apostoła. Z początku XVIII w. pochodzi ołtarz z obrazem Niepokalanego Poczęcia NMP, barokowe są też boczne ołtarze z obrazami, a także organy i ambona. Historia wsi także liczy kilka stuleci, należała ona do klasztoru w Trzemesznie. W latach międzywojennych parafia kamieniecka była letnią rezydencją prymasa Polski, kardynała Augusta Hlonda.

Obok świątyni można zobaczyć drewnianą dzwonicę, rzeźbę apostoła Jakuba, papieża św. Jana Pawła II z urną z ziemią z Wadowic i Grotę Zmartwychwstania upamiętniającą pomordowanych w II wojnie światowej.

Kontakt do parafii: e-mail: trzemeszno4@archidiecezja.pl; tel. 61 415 46 13.

Obelisk. Około kilometra od kościoła, nad brzegiem jeziora, można odnaleźć obelisk upamiętniający rozstrzelanie 15 września 1939 r. przez niemieckich okupantów mieszkańców wsi: Jana Piechowiaka i jego syna Bolesława.

Jakubówka. W Kamieńcu można też wypocząć. Znajduje się tu ogólnodostępny kompleks wypoczynkowy „Jakubówka” z wiatą, miejscem na grill i ognisko, placem zabaw, kąpieliskiem i plażą.

Kościół w Szydłowie

Ten niewielki, ale uroczy kościółek, jest kolejną pamiątką pozostawioną przez opata Michała Kosmowskiego. W 1795 r. wznosił on w Szydłowie nie tylko świątynię, ale też plebanię, szpital dla ubogich i szkołę parafialną. W pobliżu można zobaczyć także pozostałości zespołu dworsko-folwarcznego z pierwszej połowy XIX w.

Miejski przewodnik i wirtualne muzeum

Warto wiedzieć, że Trzemeszno posiada Miejskiego Przewodnika Turystycznego, który z pasją opowiada ciekawą historię miasta oraz jej mieszkańców. Jest nim dr Andrzej Leśniewski. Na stronie www.trzemeszno.pl znajduje się lista tras tematycznych, można też zaproponować własną. Usługę przewodnika zamawiamy w Referacie Spraw Obywatelskich i Promocji Urzędu Miejskiego Trzemeszna, tel. +48 61 415 43 06 wewn. 46; e-mail: przewodnik@trzemeszno.pl.

Za pomocą mobilnych urządzeń można też zajrzeć do Wirtualnego Trzemeszeńskiego Muzeum, w którym zbiory podzielone zostały na pięć działów: historyczny, etnograficzny, numizmatyczny, biograficzny i sztuk pięknych. Są tu stare dokumenty, rękopisy, malarstwo, rzeźby i rękodzieło ludowe, monety czy odznaki. Planowane są kolejne działy.

Sport i rekreacja

22

Gmina Trzemeszno słynie z imprez biegowych. Są to m.in. Zimowy Bieg Trzech Jezior (luty), Bieg im. Jana Kilińskiego (maj) i Letni Bieg Trzech Jezior (wrzesień). Popularnością cieszy się także Grand Prix Trzemeszna w Biegach – cykl czterech imprez rozgrywanych od października do stycznia. Regularnie odbywa się też Trzemeszeński Marsz Po Zdrowie (maj). Także w maju warto przyjechać na Dni Trzemeszna.

Na przystani nad jeziorem Popielewskim działa Stowarzyszenie pod *Żaglami*. Organizuje m.in. rejsy jachtami, spływy kajakowe, kursy i szkolenia. E-mail: biuro@stowarzyszeniepodzaglami.pl. Ośrodek Sportu i Rekreacji w Trzemesznie, przy ul. Piastowskiej 11 ma m.in. w ofercie: saunę, siłownię, halę widowiskowo-sportową, stadion, boiska oraz przystań z wypożyczalnią sprzętu wodnego. www.osir-trzemeszno.pl, e-mail: osir-trzemeszno@o2.pl, tel. +48 61 415 40 96.

Miejsca wypoczynkowe i kwatery

Najbardziej rozwiniętą miejscowością wypoczynkową są Gołębki. W okolicy są cztery jeziora, z których najpopularniejsze jest jezioro Przedwieśnia z plażą strzeżoną w okresie letnim. Gołębki znajdują się w kompleksie leśnym, który niemal w całości został włączony do programu Lasów Państwowych „Zanocuj w lesie”, co umożliwia biwakowanie „na dziko”.

Gospodarstwo Agroturystyczne „Przylesie” w Gołębkach: domki na wynajem, pole namiotowe na 10 namiotów i miejscem na 4 kampery, plaża, kąpielisko, wypożyczalnia rowerów i sprzętu wodnego, miejsce na grill i ognisko, boisko, plac zabaw, wi-fi. Kontakt: +48 523 026 969 lub +48 664 273 010.

Ośrodek Wypoczynkowy „Jutrzenka” w Gołębkach: domki fińskie, pokoje, sale bankietowe, wypożyczalnia sprzętu wodnego, sportowego i rowerów, plaża, kąpielisko, miejsca spacerowe i wypoczynkowe, boisko, miejsce na grill i ognisko; organizuje obozy, kolonie, wczasy, imprezy tematyczne; www.golabki.pl, e-mail: biuro@golabki.pl, tel.: +48 523 024 980, +48 614 154 909 lub +48 607 151 289.

Centrum konferencyjno-wypoczynkowe „Magnolia” w Bystrzycy: domki holenderskie, przystań, łowisko wędkarskie nad jeziorem Popielewskim, sala bankietowa, sale konferencyjne, miejsce na grill i ognisko, wypożyczalnia sprzętu wodnego, plac zabaw; www.bankietymagnolia.pl, e-mail: biuro@bankietymagnolia.pl, tel. +48 603 967 450 lub +48 601 851 093.

Hotel „Pietrak” w Trzemesznie, ul. Foluska 4; www.pietrak.pl, e-mail: trzemeszno@pietrak.pl, tel. +48 61 415 44 400, +48 608 473 956.

Hotel-Restauracja „Czeremcha” w Trzemesznie, ul. św. Jana 20; www.czeremcha.com, e-mail: kontakt@hotelczeremcha.pl lub ania@hotelczeremcha.pl, tel. +48 61 415 43 86.

Gospodarstwo Agroturystyczne „Dom Stara Chata”, Popielewo 9; www.domstarachata.superturystyka.pl, e-mail: jsemrau@interia.pl, tel. +48 61 415 43 13 lub +48 606 816 219.

Pokoje Gościnne, Michał i Genowefa Klossowscy, Bystrzyca 6; e-mail: agromgk@gmail.com, tel. +48 61 415 60 95.

Rekreacja konna Jacek Przybylski w Kruchowie: tel. +48 61 415 47 20.

Szlaki i trasy rowerowe

Trasa Jerzego Waldorffa: Dworzec PKP – centrum – Zieleń – Trzemzał – Miława – Słowikowo – Rękawczyn – Kamieniec – Szydłowo – Popielewo – Zieleń – Trzemeszno.

Trasa wokół jeziora Popielewskiego: Trzemeszno – Niewolno – Kierzkowo – Wydartowo – Duszno – punkt widokowy – Chubsko – Wydartowo – Krzyżownica – Popielewo – Zieleń – Trzemeszno.

Trasa wokół jeziora Ostrowickiego: Trzemeszno – Miatki – Ostrowie Prymasowskie – Ostrowite – Zieleń – Bieślin – Zieleń – Trzemeszno.

Trasa wokół jeziora Wierzbiczańskiego: Trzemeszno – Brzozowiec – Wymysłowo – Kalina – PKP – Lubochnia – Krzyżówka – Miaty – Święte – Trzemeszno.

Trasa Michała Kosmowskiego: Trzemeszno – Zieleń – Ostrowite – Jerzykowo – Słowikowo – Rękawczyn – Kamionek – Kamieniec – Szydłowo – Wylotowo – Szydłowo – Mijanowo – Krzyżownica – Popielewo – Zieleń – Trzemeszno.

Trasa rowerowa szlakiem Zimowego Biegu Trzech Jezior: Trzemeszno – Rudki – Kozłowo – Jastrzębowo – Smolary – Ochodza – Gołąbki – Smolary – trasa Zimowego Biegu Trzech Jezior – Ławki – Grabowo – Jastrzębowo – Kruchowo – Huta Trzemeszeńska – Niewolno – Trzemeszno.

Trasa dookoła gminy: Trzemeszno – Lubiń – Wydartowo PKP – Izby – Duszno – punkt widokowy – Ławki – Gołąbki – Gościeszyn – Ochodza – Smolary – Jastrzębowo – Kozłowo – Rudki – Wymysłowo – Kalina – Miaty – Miatki – Bieślin – Zieleń – Ostrowite – Jerzykowo – Miława – Słowikowo – Kamieniec – Szydłowo – Mijanowo – Krzyżownica – Popielewo – Zieleń – Trzemeszno.

Przez gminę Trzemeszno przebiega **Bursztynowy Szlak Rowerowy EuroVelo EV9** z Gdańska przez Poznań, Wrocław, Brno, Wiedeń, Marburg, Lublanę i Triest do Puli.

Wybrane szlaki piesze

Szlak Romañski: Cieszyn – Giecz – Gniezno – Konin – Ostrów Lednicki – Poznań – Trzemeszno – Tulce.

Szlak Św. Wojciecha: Gniezno – Jelonek – Kędzierzyn – Krzyżówka – Trzemeszno – Duszno.

Szlak im. Hipolita Cegielskiego: Trzemeszno PKP – Kruchowo – Ławki – Gołąbki – rezerwat Czaplincek – Kowalewo.

Szlak wyprawy gimnazjalistów trzemeszeńskich w 1863 roku: Gniezno PKP – Jelonek – Kędzierzyn – Trzemeszno – Duszno.

